

Зокд
12702

97

УЗВЫШША

ЧАСОПІСЬ

ЛІТАРАТУРЫ, МАСТАЦТВА І КРЫТЫКІ
БЕЛАРУСКАГА ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦ-
КАГА ЗГУРТАВАННЯ „УЗВЫШША“

№ 2 (8)

М Е Н С К—1928

Антычныя мотывы ў поэзіі М. Багдановіча

Эўрапейская культура, як і ўсе іншыя бакі чалавечага жыцця і дзейнасці, мае сваю гісторыю. І калі мы па сцэжках гэтае гісторыі пойдзем назад і будзем ісці далей і далей, усё болей паглыбляючыся ў яе крыніцы, дык нарэшце прыдзем у тую краіну, вялікаяе колішняя культура якой, здаецца, даўным даўно памерла і ўсё-ж такі жыве і дагэтуль, жыве ў тых перажытках, якімі прасякнуты паняцці і мова сучаснага эўрапейца. Краіна гэтая ёсць старадаўняя Эльяда (і яе насьледнік—старадаўні Рым). Ёйная культура, якую мы клічам антычнаю (старадаўняю), жыве дагэтуль у глыбіні нашае сучаснае культуры, як зерне жыве ў расьліне, як сілы і ўласцівасці, заложаныя прыродай у зярняці, жывуць і разьвіваюцца, калі зерне ўжо даўным-даўно памерла, а на яго месцы расьце і красуе дарослая расьліна.

Калі мы, эўрапейцы, вывучаем культуру ўсходніх народаў (эгіпцянаў, асыра-бабілёнаў, фінікійцаў і г. д.), дык, хаць мы і дагэтуль карыстаемся некаторымі дасягненнямі іхняе культуры¹⁾, аднак беспасрэдна, інстыктыўна мы адчуваем сябе ў чужым для нас асяродзьдзі, сярод зусім чужых для нас абставін, сярод людзей, якіх мы не зразумеем і якія не зразумелі-б нас. Калі-ж мы прыйдзем у прыгожую Эльяду, мы адразу-ж адчуем сябе дома, у сябе, сярод людзей, родных нам сваімі поглядамі і сьветаадчуваньнем.

Адкуль паходзіць гэтая падобнасьць, роднасьць поглядаў і сьветаадчуваньня нашага з антычным? Яна зьявілася з тэй простае прычыны, што „быцьцё“ вызначае сьвядомасьць“. Хаць антычная культура пабудавана была ў значнай меры на нявольніцтве, якога мы ня ведаем²⁾, аднак у антычнасьці мы сустракаем шмат жыцьцёвых абставін, падобных да нашых, сустракаем клясавую барацьбу, зямельнае пытаньне, імперыялістычныя імкненьні, гандлёвае спаборніцтва і г. д. Быцьцё вызначыла сьвядомасьць, і мы добра разумеем старадаўніх грэкаў і рымлян і адчуваем, што яны людзі, родныя нам. На першы погляд, здаецца, што ёсць супольнага паміж намі, эўрапейцамі XX стагодзьдзя, і старажытнымі эльянамі або рымлянамі? А мы і дагэтуль карыстаемся іхнімі паняццямі і моваю. Рэвалюцыя, буржуазія, пролетарыят, камунізм, соцыялізм, дэтэрмінізм, конфэрэнцыя, мандат, пленум, кворум, профэсіянальны, дэлегат, эканомічны, соцыяльны, політычны, арыстократыя, дэмократыя, камісія, сэкцыя, цэнтральны, камітэт, інтэрнацыянал і г. д. і г. д.—усё гэта паняцці і словы антычнасьці, старагрэцкія і старарымскія. І гэта зразумела, бо антычнасьць ёсць тое зерне, з якога разьвілася наша эўрапейская культура. З гэтага пункту погляду правільна калісьці пісаў адзін з найвялікшых знаўцаў антычнасьці проф. Т. Ф. Зелінскі ў сваёй слаўтнай кнізе „Старадаўні сьвет і мы“ (Die Antike und wir), што эўрапеец мае дзьве бацькаўшчыны: першая ёсць тая, да якой ён належыць сваім нараджэньнем, а другая, культурная, ёсць антычная Эльяда і Рым.

¹⁾ Напрыклад, наш календар з яго падзелам часу,—12 месячным годам, сямідзённым тыднем, 24-гадзіннымі суткамі, 60 хвіліннай гадзінай і г. д.

²⁾ Урэшце, прыгон ня так ужо даўно зьнік у Эўропе, а эканомічная эксплёатацыя ў капіталістычных краінах шмат якімі рысамі нагадвае старажытнае нявольніцтва.

Але антычнасць была ня толькі зернем эўропейскае культуры, але, воляю гістарычных лёсаў, і выхаваўца яе. Калі ў другой палове эўропейскага сярэднявекі адбываўся пераход ад натуральнае гаспадаркі да грашовае, калі ў Эўропе нараджалася і развівалася новая, тады рэвалюцыйная, кляса буржуазіі (гандлёвае і грашовае галоўным чынам), калі адбываўся вялічэзны гістарычны працэс кмунальнага руху гарадоў (рэвалюцыйны па сваёй сутнасці), тады пачалася зацятая барацьба паміж старымі сьветапоглядамі, царкоўна-феўдальнымі, і новымі, якія абвешчалі вольнасць асабістасці, права яе на земнае шчасце, якія на першы плян высоўвалі чалавека, як гэткага, які абвешчалі неравагу сьвецкае культуры над царкоўнай. І тады пачаўся вядомы „рэнэсанс“, адраджэньне навук і мастацтваў, тады пачаўся рух „гуманізму“¹⁾. Якія-ж навукі і мастацтвы адраджэліся? Гэта былі навукі і мастацтвы грэка-рымскія, бо ў іх новая кляса, якая выходзіла на паверхню жыцця, і злучаныя з ёю інтэлігенцкія групы знаходзілі апору для новага сьветапогляду, для сваіх імкненняў і настрояў. Адсюль і пачалася новая эўропейская культура і, у прыватнасці, яе вельмі важная частка—эўропейская літаратура. Спачатку антычная літаратура была ня толькі зернем, але нават нормаю, узорам для поэтаў і пісьменьнікаў эўропейскіх. І цягнулася гэта вельмі доўга, аж да канца XVIII стагоддзя. Справа тут была болей глыбокая, чымся гэта магло здавацца пры павярхоўным поглядзе. Ішла барацьба паміж двума сьветапоглядамі. Якімі? Вялікі музыка-філосаф і рэвалюцыянер Рыхард Вагнэр у сваім маніфэсце, брошур „Мастацтва і рэвалюцыя“, які вышаў у сьвет бадай што адначасна з „Комуністычным маніфэстам“ Маркса і Энгельса, бачыў тут якраз барацьбу паміж сьветапоглядамі хрысціянскім (царкоўным) і старагрэцкім, паміж Хрыстом і Аполёнам. А ў пачатку XIX стагоддзя мы бачым у Эўропе неа-рэнэсанс (Гётэ, Шыльер, Гэрдэр), калі антычнасць з новаю сілаю робіцца ня толькі зернем, але і нормаю і ўзорам новае эўропейскае культуры.

Эўропейская літаратура выхавалася на ўзорах антычнае, запачыўшы ў вапошняй багацьце яе зместу і мастацкасць яе вонкавых форм. Толькі паступова яна стала на ўласныя ногі і з другой паловы XIX стагоддзя пашла шляхам самастойнага развіцця.

Але, выхаваўшыся на антычнасці, культурнае эўропейскае чалавецтва ня можа адкінуць у бок свайго выхаваўцу. Дарослы чалавек ня можа забыцца цалкам на сваё маленства. Расьліна ня можа пазбыцца ўласцівасцяў таго зярняці, з якога яна вырасла.

Адсюль мы і наглядаем такое зьявішча, што, чым шырэй і глыбей адукацыя чалавека-эўропейца, тым часцей ён зварочваецца думкаю да антычнасці, ужывае яе вобразы, паняцці, назовы і звароты мовы.

Пасля гэтага кароткага ўступу нам будзе зразумелай магчымасць пытання аб антычных мотывах у поэзіі М. Багдановіча. М. Багдановіч ёсць адзінае ў сваім родзе зьявішча ў гісторыі беларускае літаратуры, калі поэтам і пісьменьнікам зьяўляецца асоба, якая стаіць на вышэйшым ступні шырокай эўропейскай адукацыі²⁾.

Як вядома, М. Багдановіч нарадзіўся і выхаваўся ў сям'і, дзе панавалі інтарэсы навукі і літаратуры, і пад уплывам гэтых інтарэсаў ён знаходзіўся і развівалася з найранейшага маленства³⁾. Хоць продкі

1) Ад рымскага (лацінскага) слава *humanus*—чалавечы (homo—чалавек).

2) Я ня маю на ўвазе, зразумела, такіх беларускіх гуманістых XVI ст., як Ф. Скарына і іншыя, а толькі пісьменьнікаў XIX—XX стагоддзяў.

3) Жыццёпісныя дадзеныя аб М. Багдановічу я бяру з артыкулу праф. Замоціна (гл. „Узвышша“ 1927 г. № 2, стар. 102—130).

М. Багдановіча былі прыгоннымі сялянамі, аднак яго бацькі, як бацька, так і маці, былі інтэлігентамі ў поўным і найлепшым сэнсе гэтага слова. У пытанні аб антычных мотывах у поэзіі М. Багдановіча нас павінна цікаваць перш за ўсё, як і адкуль пазнаёміўся poeta з антычнасцю, з гісторыяю яе культуры, з яе літаратураю, наколькі глыбокае і шырокае было гэта знаёмства, хто і наколькі ўплываў на poeta. Першым кіраўніком М. Багдановіча ў гэтым кірунку быў яго бацька. Калі будучы poeta ўжо паступіў у гімназію, бацька яго, ня ўмешваючыся ў школьнае навучанне, кіраваў яго пазашкольным чытаннем. І тут, у сьпісе кніг, прачытаных хлапчуком, мы знаходзім урыўкі з poem Гомэра: *Одысэі* і *Іліады*. Зразумела, poem Гомэра былі толькі адной з шматлікавых кніг, прысьвечаных народнаму эпосу розных народаў, і мэтай бацькі было не зрабіць са свайго сына фанатыка клясыцызму, але абудзіць у ім і разьвіць эстэтычны густ. „Разьвіцьцю густу, эстэтычных пачуцьцяў“, апавядае бацька poeta А. Ю. Багдановіч, „надавалася вялікае значэньне. Дзеці дэклімавалі і завучвалі вершы толькі высокамастацкія. Побач з гэтым высвятляліся спосабы мастацкае творчасьці: трапныя і маляўнічыя эпітэты, удалыя мэтафоры і ўсе дапаможныя спосабы мастацкае мовы. А галоўнае—я імкнуўся шляхам чытаньня мастацкіх твораў выклікаць пэўны настрой, абудзіць спачуваньне, прымусіць дрыжаць адказныя струны“. З гэтага пункту погляду ўвод бацькам М. Багдановіча ў сьпіс кніг пазашкольнага чытаньня poem Гомэра цалкам зразумелы. Далей у біяграфіі М. Багдановіча мы чытаем, што, калі будучы poeta вучыўся ўжо ў Яраслаўскай гімназіі, дык там знайшоўся адзін настаўнік, які меў на М. Багдановіча вялікі ўплыў у тым кірунку, што нас цяпер цікавіць. Дазволю сабе прывесці тут вынятку з вышэйпамянёнага артыкулу проф. Замоціна. „Гэта быў В. В. Белавусаў, „тыповы гуманісты“, як яго азначае А. Ю., „дасканалы знаўца грэцкае і латынскае мовы і клясычнай старасьветчыны“, які разам з гэтым добра ведаў і новыя эўрапейскія мовы. „Максім вельмі часта яго наведваў“, расказвае А. Ю. „Гутаркі гэтага высокаадукаванага чалавека па пытаньнях літэратуры і мастацтва, бязумоўна, мелі добры ўплыў на разьвіцьцё Максімавага густу і мастацкага чужьця. Ён-жа кіраваў заняткамі Максіма пры вывучэньні ім мовы грэцкай, італьянскай і францускай, якімі Максім займаўся ня толькі ў гімназічны час, але і ў гады студэнцтва, карыстаючыся кіраўніцтвам і паказаньнямі гэтага свайго настаўніка і сябра“. Пад кіраўніцтвам В. В. Белавусава, трэба думаць, канчаткова ўмацавалася тая шырокая цікавасьць да ўзораў антычнае і заходня-эўрапейскае літэратуры, якая была заложана яшчэ бацькаўскай сыстэмай першапачатковага навучаньня і пазаклясавых заняткаў. Адгэтуль-жа, мусіць быць, вядзе свой пачатак нахіл Максіма Багдановіча да антычнай мэтрыкі і да перакладаў і перайманьняў з антычных і заходня-эўрапейскіх poetaў“¹⁾.

Гэткім чынам, мы бачым, што школа далей рабіла тую справу, якую яшчэ да яе распачаў у вадносінах да сваіх дзяцей бацька poeta. Ды аб гэтай ролі свайго бацькі ўспамінаў і сам poeta. „Мы, апавядаў ён, змалку праходзілі гэтую сусьветную школу. Бацька пачынаў, з чаго пачынае кожны народ у сваёй творчасьці, з эпосу. Мы ўжо ў дзяцінстве ведалі „Рустэма і Зораба“, „Іліаду“, „Калевалу“, быліны і інш. і інш.“²⁾.

¹⁾ Проф. Замоцін. *Op. cit.*, стар. 112.

²⁾ *Ibid.* стар. 116

Вынікі такога выхавання, такіх ўплываў і такіх заняткаў не маглі быць, зразумела, малымі ў тых адносінах, якія нас цяпер цікавяць. Мы бачылі, што грэцкаю моваю М. Багдановіч займаўся ня толькі ў гімназічныя часы, але і ў студэнцтве. І трэба думаць, нават калі-б мы ня ведалі твораў М. Багдановіча, што антычныя мовы і іхную літаратуру ён ведаў добра, прынамсі ў яе найважнейшых зьявішчах. Найважней тут тое, што з антычнымі літаратурамі М. Багдановіч знаёміўся па аўтэнтыхах, а ня толькі ў перакладах. Аб гэтым таксама сьведчыць яго бацька „Грэцкіх поэтаў“, піша ён: асобліва Анакрэона і Фэокрыта, чытаў у перакладах і ў аўтэнтыху, навучаючыся самастойна грэцкай мове, а латынскую ён вывучаў у школе і ведаў яе добра“¹⁾. Цікава, між іншым, што „з пісьменьнікаў расійскае літаратуры больш за ўсё яму падабаўся Фет,—ён нават сваю поэзію ўпадабляў яго поэзіі“²⁾. А вядома, што Фет быў прасякнуты замілаваньнем да антычнасьці і быў перакладчыкам рымскіх поэтаў Вэргілія, Горацыя, Овідыя, Катулла, Тыбулла і Пропэрцыя.

Ведаючы гэтакія факты з жыцьцяпісу М. Багдановіча, мы ўжо а пріогі можам сказаць, што ў яго творах знойдзецца ня мала радкоў, якія маюць тыя ці іншыя адносіны да антычнасьці. Трэба толькі мець на ўвазе, што антычнасьць для М. Багдановіча, як чалавека з шырокай эўрапейскай адукацыяй, была толькі зернем сусьветнае літаратуры і аднёю з шматлікавых праяў хараства ў гэтай галіне, і гэтакія праявы ён знаходзіў шмат у якіх старадаўніх і новых літаратурах, згодна з тым, што, як мы бачылі вышэй, яшчэ ў маленстве побач з поэмамі Гомэра ён пазнаёміўся і з Калевалай, і з Рустэмам і Зорабам, і з Эдай, і з Песьняй аб Нібялунгах, і з былінамі, і з сербскім і баўгарскімі песьнямі і г. д. Яго адносіны да старадаўнясьці антычнай можна азначыць тым яго вершам, дзе ён тлумачыць свой зварот да старых форм рондо і сонэту³⁾:

Ёсьць чары ў забытым, старадаўным;
Прыемна нам сталецьцяў пыл страхнуць
І жыць мінулым—гэткім мудрым, слаўным,—
Мы любім час далёкі ўспамянуць.
Мы сквапна цягнемся к старым поэтам,
Каб хоць душой у прошлым патануць.
Таму вярнуўся я к рондо, сонэтам,
І бліснуў ярка верш пануры мой:
Як месяц зіхаціць адбітым сьветам,
Так вершы зьзяюць даўняю красой.

(№ 177. Тэрціны).

Для нас важна ўстанавіць і помніць той факт, што М. Багдановіч не абмежаваўся ведамі з галіны антычнасьці, якія давала ў яго часы гімназія сама па сабе. Ён чытаў такіх антычных аўтараў, якія не выкладаліся ніколі ў расійскіх гімназіях, напрыклад, Анакрэона з грэцкіх, Катулла з рымскіх. І ён сам сьведчыць аб сваім замілаваньні да Анакрэона:

Бледны, хілы ўсё-ж люблю я
Твой і мудры і кіпучы верш, Анакрэон!

(№ 154. * * *).

¹⁾ Проф. Замоцін. Ор. сіт. ст. 116.

²⁾ Ibid., стар. 117.

³⁾ Усе выняткі з вершаў М. Багдановіча прыводжу з акадэмічнага выданьня яго твораў Інстытуту Беларускае Культуры (Менск. 1927 г.).

А пра Катулла ён гаворыць у вершы „Ўспамін“ (№ 56):

„Дзень гэты—так пісаў Катулл—
Я белым каменем адзначу“.

Цікава параўнаць гэты верш М. Багдановіча з тым вершам Катулла, у якім знаходзяцца прыведзеныя беларускім поэтам словы поэта рымскага. М. Багдановіч, мусібыць, убачыўся, пасля некаторага часу разлукі, з дзяўчынай, якую калісьці кахаў, і кажа, што яшчэ дагэтуль ён помніць, як яны некалі разам хадзілі па ліпавай алеі, і як яго ўлюбёная нешта пісала яму парасонкам на пяску.

У Катулла-ж памянёныя словы знаходзяцца ў элегіі, зьмешчанай у кнізе яго твораў пад № 107¹⁾. Катулл выказвае вялікую радасьць з гэі прычыны, што да яго вярнулася яго ўкаханая Лесьбія, лічыць, што гэты дзень трэба адзначыць белым каменем (знакам радасьці), і што цяпер няма ў сьвеце чалавека, які-б быў шчаслівейшы за яго. Мы бачым, што абодвы вершы выкліканы падобнымі адно да аднаго здарэньнямі, і можам думаць, што Багдановіч пэўна быў добра знаёмы з творамі рымскага поэта, калі так трапна ўспамінае яго словы, тым болей, што памянёная элегія Катулла знаходзіцца ў самым канцы кнігі яго вершаў (усіх нумароў у Катула 116).

Ня дзіва, што доўгія (у параўнаньні з нядоўгім жыцьцём М. Багдановіча) заняткі антычнаю літэратурай зраднілі з ёю нашага поэта. Вобразы антычнасьці паўстаюць перад ім вельмі часта, і зварочваецца ён да іх вельмі часта ў самых рознастайных выпадках. Піша ён у вершах ліст да В. Ластоўскага (№ 44) і пачынае яго з антычнае прымаўкі—„несьць у Афіны совы“. У сярэдзіне лісту поэта, усхваляючы музыку-композытара Сальеры і абараняючы яго ад паклёпу ў атручаньні Моцарта, ужывае антычны вобраз Музы, якая „ў судны час“ апраўдае яго за яго „любоў да здольнасьці сваёй“ і за бязупынную працу над сваім мастацтвам. А канец лісту надзвычайна характэрны ў сэнсе перапоўненасьці антычнымі вобразамі і паняццямі. Гэты канец дазволі сабе прывесць цалкам:

Табе прывет нясу, ласкавая Камэна—
Натхненьнем упаў нас ключ твой Гіппокрэна.
Прывет да здольнасьці пэе душа мая.
І, вершы, вам прывет складаю ўрэшце я.
Александрыйскі верш! Ты ціхі, як Эрэбус,
Хаваючы агонь пад сьнегам. Хто in rebus
Musarum знаецца, ня можа ня любіць
Тваёй паважнасьці. Таму-то аднавіць
Хацелася табой мне звычай пазабывы
Эпістолы пісаць...

Наогул, гэты ліст да В. Ластоўскага ёсьць праўдзівы ліст аднаго прыхільніка антычнасьці да другога такога-ж прыхільніка яе.

Антычны вобраз паўстае перад думкаю поэта, калі ён сумна разважае аб сваім маркотным жыцьці:

Эт, і чаму-ж нагадала суворую Парку
Нітку мне прасьці гатунку такога благога.

(№ 79. * * *)

Антычны вобраз знаходзім мы, калі poeta пачынае ў вершах сваіх апяваць горад:

Зьвярнуў калісь Пэгас на вулкі
З прывольных палявых дарог... (№ 130).

¹⁾ Цытую па выданьні: Lucianus Müller. Q. Valerii Catulli carmina. MCMVII. Lipsiae. In aed. B. G. Teubneri.

Нават калі М. Багдановіч зьяўляецца, як беларускі адраджэнец, калі ён, „паломаны жыцьцём, чакаючы магіль“, гаворыць аб неабходнасьці трымаць шчыльную сувязь з бацькаўшчынай, з „радзімай зямлёй“, бо, калі чалавек „прынікне“ да яе, дык яна ўвальле „бодрасьці... ў слабеючыя жылы“, тады poeta не знаходзіць лепшага параўнаньня з гэтым, як старагрэцкі міт аб Антэі. Ё ўвесь верш (№ 153), як у яго другой палове (аб сувязі з бацькаўшчынай), так і ў першай (міт аб Антэі), прасякнуты глыбокім пачуцьцём і шчырым натхненьнем:

Калі зваліў дужы Гэракл у пыл Антэя,
Як вецер валіць поўны колас да ральлі,—
Ўдыхнула моц у грудзі сына мацер Гэя,
І вось, цьвярдзі, як дуб, яшчэ, чым перш, сільнее,
Ён, напружыўшыся, падняўся ўраз з зямлі

Цікавы зварот да антычнасьці мы наглядаем у вершы „Вэроніка“ (Вершаванае апавяданьне. № 184). Poeta апавядае нам здарэньне яшчэ з часоў свайго маленства (сапраўднае ці выдумане), калі ён пакахаў дзяўчынку Вэроніку і пад уплывам гэтага каханьня зрабіўся поэтам,— „тады-ж уперш з маёй душы паліўся верш“. Poeta адкрыў, што ў яго каханай хаваецца падвойная краса,—краса дзяўчыны і краса маткі, і вобраз гэтага poeta захаваў на ўсё жыцьцё. Гэта поўнае глыбокай і чароўнай поэзіі апавяданьне poeta ізноў такі канчае антычнымі вобразамі, як быццам нейкая пячатка антычнасьці павінна надаць канчатковую поэтычнасьць яго апавяданьню:

І конь крылаты да Парнаса
Мой дух імчыць тады, каб я
Былое апяваў пасля.
Ды як знайсці сьляды Пэгаса
На бруку места?..

Гэткім чынам, мы бачым як быццам нейкую прасякнутасьць нашага poeta антычнасьцю, вобразы якой паўстаюць перад ім у самых рознастайных выпадках,—калі poeta піша ліст да свайго прыяцеля, гэткага-ж прыхільніка, мабыць, антычнасьці, як і ён сам, калі думае пра сваю ролю адраджэнца, калі ўспамінае аб выпадку дзіцячага каханьня, калі думае пра сваю хваробу.

Вобразы вобразамі, але можна паставіць і такое пытаньне: наколькі гэтыя антычныя вобразы былі рэльефныя ва ўяўленьні М. Багдановіча? Тож вельмі часта адзначаюць адзін характэрны бок у старагрэцкай культуры, менавіта яе „плястычнасьць“, рэльефнасьць, наяўнасьць, бадай што датыкальнасьць яе праяваў. Пытаньне аб „плястычнасьці“ вобразаў антычнасьці ва ўяўленьні Багдановіча звязана з пытаньнем аб тым, ці правільна разумеў ён гэтую антычнасьць, ці разумеў ён яе такою, якою яна была ў сапраўднасьці? Адносна гэтага мы мала знаходзім матар'ялу ў творах poeta, аднак адзін вельмі характэрны выпадак трэба адзначыць. Мотивы каханьня ў творах М. Багдановіча займаюць досыць значнае месца. Мы бачылі ўжо вышэй, як пры гэтых мотивах poeta ўспамінае і рымскага poeta Катуллу, і міталёгічны вобраз крылатага каня Пэгаса, і гару Аполёна і муз—Парнас. Але ўсемагутным богам каханьня, богам, якога баяліся ўсе іншыя багі і нават сам Зэўс, быў Эрот (у рымлян Амог—Амур або Cupido—Купідон). Ці ўспамінае аб ім Багдановіч? Ня толькі ўспамінае некалькі разоў, але ўяўляе яго сабе з такою рэльефнасьцю і самае пачуцьцё каханьня малое такім матарыялістычна-стыхійным, што ізноў паўстае думка аб шчырай прасякнутасьці poeta антычнасьцю. У гэтых адносінах вельмі цікавыя вершы пад № 4 і 5—„З цыклю Эрос“. У першым

вершы малюецца сіла Эросу над расьлінамі, у другім над людзьмі. „Плястычнасьць“ вобразаў у гэтых вершах сапраўды старагрэцкая. Я прывяду тут другі з гэтых вершаў:

Зірнуў, як між валос, між хмар калматых, цёмных
Чырвоны маладзік
І ўраз, згадаў мне рад уздыхаў прыглушонах,
І мук любоўных крык,
І цела гібкага шалёнасьць, і зьвіваньне
І п'яны, душны пах..
Ў грудзях сьціскаецца гарачае дыханьне,
Кроў хваляй б'е ў нагах.

Цікава тое, што гэтыя вершы напісаны былі М. Багдановічам яшчэ ў 1908 альбо 1909 годзе і адносяцца, гэтакім чынам, да яго юнацкіх твораў. Вось чаму мы можам сказаць, што М. Багдановіч увайшоў у разуменьне духу антычнасьці ўжо ў вельмі маладых гадох ¹⁾.

Ёсьць у М. Багдановіча адзін верш, які, мабыць, вельмі падабаўся сваім зьместам самому аўтару, бо ён пераклаў яго і на расійскую мову. Гэты верш—„Купідон“ (№ 52. У расійскім перакладзе—„Скерцо“, № 303). У гэтым вершы поэт звярочвае ўвагу на другі бок Купідона—каханьня, на яго сваявольнасьць, няўхватнасьць, невядомасьць, адкуль і калі яно прыдзе і дзе яго шукаць. Поэта успамінае, як калісьці яшчэ ў маленстве ён шукаў Купідона на „загадчым малюнку“, што быў на цукерачнай паперцы і меў надпіс: „Дзе Купідон?“ Ня здолеўшы яго знайсці, хлопчык нават „слёзы ліць прымаўся“. А далей поэта піша:

З часоў тых многа лет прайшло,
Пайшло—і зельлем парасло,
І, зноў забытае пытаньне
Устае ў сьворах чаканьні.
Я Купідона зноў шукаць
Бяруся сквапна і рухава,
Ды так няскладана гэта справа,
Што лепш аб ёй маўчаць.

Няўхватнасьць Купідона—каханьня ёсьць таксама чыста антычнае ўяўленьне яго. Не дарма антычныя поэты параўноўвалі яго з ветрам.

Нарэшце, трэба адзначыць яшчэ адзін верш М. Багдановіча, у якім poeta ўжывае трэцяе імя Эроту—Амур і высьвятляе новыя бакі каханьня. Гэта верш „На могільках“ (№ 53). Для магільнага склепу стаіць Амур з павязкай на вачох. Поэта пытаецца, чаму ён тут пастаўлены, і адказвае:

..быць можа,
Любоў, палёгшы у трунах,
Перамагла і сьмерці жах!

Тут мы бачым, папершае, сьлепату каханьня, а падругое, прызнаньне за каханьнем сілы большай за сьмерць. Гэтая думка ёсьць таксама чыста антычная і распрацавана ў шмат якіх мітах (Адмэт і Алькеста, Орфэй і Эўрыдыка і інш.). Ёсьць нават у антычнай літэратуры твор, дзе думка аб перамозе каханьня над сьмерцю распрацавана

¹⁾ Ва „ўвагах“ да вершу № 4 мы чытаем між іншым: „Юнацкімі іх трэба лічыць і па характары трактоўкі выбранае поэтам тэмы“. Дазволю сабе зусім не згаджацца з такою падставаю лічэньня памянёных вершаў юнацкімі, бо пад трактоўкай Багдановічам каханьня, на маю думку, падпісаўся-б кожны грэк ці рымлянін. Каб ня быць галаслоўным, напамню аб апісаньні сілы і значэньня каханьня ў Люкрэцыя (De rer. nat. I, 1—23), ці вершы Priapeia, ці Amores Овідыя.

асабліва падрабязна. Гэта твор Apuleii Metamorphoseon у тых яго мясцох, дзе выкладаецца чароўная казка аб Амуры і Психэі (Apuleii Met. IV, 28—35; V, 1—31; VI, 1—24.), што дала натхненне нязьлічонаму ліку поэтаў, маляроў, разьбяроў і музыкаў на працягу ўсяе гісторыі эўрапейскае культуры бадай што аж да нашых дзён. мімаволі хочацца паставіць пытаньне: ці ня мела антычная казка аб Амуры і Психэі ўплыў, можа і бесьцьвядома для поэта, на наданьне паказанаму вершу яго зьместу?

Так М. Багдановіч разумеў антычнасьць і ўяўляў яе сабе такою, якой яна і была ў сапраўднасьці.

З гэтай прычыны нейкім дысонансам гучыць у яго адна тырада аб Гомэру і аб рымскай поэзіі, з якой ніякім чынам нельга згадзіцца. Знаходзіцца гэтая тырада ў апавяданьні „Шаман“. Уложана яна ў вусны не аўтара, а размоўцы, з якім аўтар выпадкова сустраўся на пароходзе. Вось гэтая тырада (стр. 398):

„Прыгледзьцеся, напрыклад, да поэзіі, і вы праканаецеся, што народы някультурныя і нават напоўкультуныя ня бачылі ў прыродзе ніякай красы. Перагарнеце хаця-б вялізарнейшую Іліаду або Одэсэю; там вы знойдзеце шмат вершаў аб красе розных людзей, учынкаў, рэчаў,—а аб красе зямлі бадай што ні слова няма. Амаль тое-ж самае і ў рымскай поэзіі“.

Зразумела, поэмы Гомэра ёсьць арыстакратычная поэзія IX—VIII стагодзьдзяў да нашае эры. Быліны, што ўвайшлі ў склад гэтых поэм, мелі на ўвазе перш за ўсё ўславіць тую ці іншую асобу, яго продкаў, іхнія гэроічныя ўчынкі і да г. п. Але сказаць, што ў Гомэра няма малюнкаў прыроды ніякім чынам нельга, бо ў яго іх вельмі і вельмі нямала, асабліва ў Одэсэі. Я не кажу ўжо аб тым, што Гомэр адным радком умее намаляваць бадай што цэлы пейзаж¹⁾. Таксама і ў рымскай поэзіі мы знойдзем шмат малюнкаў прыроды, у Вэргілія ўва ўсіх яго творах,—Энэідзе, Букаліках, Георгіках (якія бадай на цэлую палову складаюцца з гэтых малюнкаў), у Тыбуллы, у Овідыя (ў яго Мэтаморфозах і Трысьціях). Прыведзеную вышэй тыраду аўтар не адхіляе. Чаму? Таму, што ён сам згодзен з ёю, альбо таму, што парадоксальнымі думкамі, якія выказвае ня ён, а яго размоўца, ён хоча павялічыць цікавасьць апавяданьня? Гомэра М. Багдановіч ведаў і ведаў добра. Гэта мы ведаем як з яго жыцьцяпісу, так і з таго, што ў яго самога ёсьць, як мы ніжэй убачым, такія радкі, якія нагадваюць Гомэра, і якія мог напісаць толькі той, хто добра ўчытаўся ў Гомэра. Вось чаму я і кажу, што прыведзеная вышэй тырада гучыць дысонансам паміж яго вершамі, у якіх сустракаюцца вобразы антычнасьці.

Замілаваньне М. Багдановіча да антычнасьці найбеспасрэднейшым чынам выяўляецца далей у яго перакладах з антычных аўтараў і ва ўжываньні ім антычных мэтраў. І таго, і другога ў яго нямнога, але трэба-ж помніць, што і наогул ён напісаў ня так ужо многа, бо за надта мала часу даў яму лёс пражыць на сьвеце.

З перакладаў мы знаходзім у М. Багдановіча пераклад оды Горация „Памятник“ (Horat. Carm. III, 30) і два ўрыўкі з Мэтаморфоз

¹⁾ Успомнім яго вядомыя радкі, што часта паўтараюцца:

Emos d'erigenei, fane rododactilos Eos.

Eelios d'anoruse lipon pericallea limnen.

Dyseto t'eeleos, skioonto te p'sai agyia.

Пераклад гэтых радкоў ня можа перадаць хараства малюнкаў, што замыкаюцца ў іх, бо тут бадай шт кожнае слова патрабуе коментарыў, якія павінны высветліць погляды старадаўніх грэкаў на прыроду і яе паасобныя зьявы.

Овідыя,—„Ікар і Дзедал“ (Ovid. Metam. VIII, 189—220) і „Грамада зорак“ „Карона“ (ibid. 178—182). Усе гэтыя вершы перакладзены разьмерамі першатвораў, Помнік разьмерам асклепіадавым (хорэй, два хорыямбы і ямб), а ўрыўкі з Овідыя гэкзамэтрам¹). Гэтыя пераклады, аднак, нельга лічыць паказальнікам якога-небудзь асабліва моцнага нахілу да антычнасці, паколькі памянёныя вершы Горацыя і Овідыя звычайна чыталіся і вывучаліся ў гімназіях. Вывучаны яны, бязумоўна, былі і ў Яраслаўскай гімназіі, у якой вучыўся і якую скончыў М. Багдановіч.

Затое паказальнікам такога нахілу зьяўляюцца антычныя мэтры—гэкзамэтр і пэнтамэтр, якія М. Багдановіч ужывае ў вершах арыгінальных. Тут на першым месцы трэба паставіць яго непараўнаваны ў сваім харакце „Пэнтамэтры“ (элегічныя дыстыхі) № 169. Тут менавіта мы і сустракаем радкі, якія нагадваюць сваім характам (а часам і зместам) Гомэра і якія маглі быць напісаны толькі тым, хто ўчытаўся ў яго.

Хіліцца к вечару дзень, і даўжэйшымі робяцца цэні.

Ці-ж ня ёсьць гэты радок беларускае ператварэньне гомэраўскага: *Dyseto t' eelios, skioonto te pasai agyiai*—сонца занурылася (ў мора), покрыліся ценем усе дарогі? Трэба ўдумацца ў абодвы радкі, і тады мы ўбачым, што абодвы поэты, якія аддзелены адзін ад аднаго і пахаджэньнем, і краінай і часам болей за 2506 год, намалявалі адзін той самы малюнак такім, якім ён зьяўляецца ў іхнім уяўленьні, якім перад імі выяўляецца малюнак вечару. Для грэка сонца ўвечары занураецца ў мора²), якое грэк бачыў усюды, а раніцай яно выходзіць з мора (*Belios d' anoruse lipon perikallea limnen*—сонца ўзнялося, пакінуўшы прыгожае мора), беларус-жа мора ня бачыць, для яго толькі дзень „хіліцца к вечару“. Грэк жыве паміж гор, ад якіх цень ахутваў ўвечары цалком усе дарогі,—беларус гор ня ведае і ўвечары бачыць на дарогах толькі падаўжэньне цэняў ад дрэў, ці ад невялікіх узгоркаў.

Як антычныя поэты элегічнымі дыстыхамі ўмелі перадаваць у афорыстычным выглядзе і прыгожай вонкавай форме глыбокую думку, так умее гэта рабіць і М. Багдановіч:

Чыстыя сьлёзы з вачэй пакаціліся нізкай парванай,
Але, упаўшы у пыл, брудам зрабіліся там.

У каго навучыўся гэтаму беларускі poeta? Толькі ў poetaў антычных, аб чым ён і сам нам кажа, зьмяшчаючы над сваімі „Пэнтамэтрамі“ эпіграф, узяты з вершаў В. Брусава:

Мы зерна древние лелеем,
Мы урожай столетий жнем.

Гэкзамэтры і пэнтамэтры дае нам М. Багдановіч яшчэ ў вершах №№ 170 (Непагодаю маёвай), 188 (Да вагітнай), 246 і 248. У вершы № 246 і ўжыты антычны вобраз ліры.

¹) Ва ўвагах да „Памятніку“ (№ 199) мы чытаем, што літэратурная камісія крыху падпраўляла пераклад Багдановіча. Чаму-ж тады ня выправлена імя „Танай“ у 11-м радку вершу? У арыгінале стаіць *Daunus*—Даўн (цытую па выданьні L. Müller'a. *Sipsiae. Teubner. MCM.* Дый і ў іншых выданьнях стаіць *Daunus*, як зваўся мітычны цар італійскае краіны Апуліі). 15-ы радок перакладу вельмі далёкі ад першатвору.

²) Асабліва для грэка заходняга ўзьбярэжжа Малой Азіі, адкуль і зьявіліся поэмы Гомэра.

Сьпеў залунаў—і сама адгукнулася чула на ліры звавам ціхуткім струна... Ці адзавецеся Вы?¹⁾

А ў вершы № 248 поэта ўжывае вобраз акіяну, якога беларус ня бачыць і ня ведае, але аб якім так любяць гаварыць антычныя поэты, і называе яго „многашумны“,—эпітэт чыста антычны (polythroos, polyeches, polyklystos і інш). Мы бачым тут антычны сюжэт, апрануты ў антычную форму.

Ёсьць яшчэ адно зьвяішча ў поэзіі М. Багдановіча, якое пераносіць нашу думку да антычнае поэзіі, асабліва да поэм Гомэра і Энеіды Вэргілія, і якое трэба разглядаць як вынік уплыву (можа быць і водальнага) антычных твораў на творчасць беларускага поэта. Справа ў тым, што калі мы будзем чытаць уважліва поэмы Гомэра і Вэргілія, дык адразу-ж кінецца нам у вочы форма параўнаньня, якую антычныя аўтары ўжываюць вельмі часта і вельмі ахвоча. Параўноўваюць яны розныя падзеі, розныя ўчынкі сваіх гэрояў, і для параўнаньня, каб як мага рэльефней выдзеліць у падзеі ці ўчынку найхарактэрнейшую рысу, бяруць звычайна малюнкi прыроды, падзеі, якія адбываюцца ў прыродзе, мотывы паляўнічых і мотывы з сельска-гаспадарчых прац. Вось гэты прыём мы наглядаем досыць часта і ў М. Багдановіча. І як антычныя аўтары не абмяжоўваюцца параўнаньнем у адным—двух словах, але даюць больш менш падрабязны малюнак прыроды (часам ён выкладаецца на працягу да дзесяцёх гэкзамэтраў), так гэта робіць і М. Багдановіч. Такія параўнаньні мы сустракаем у яго, напрыклад, у вершах № 41 (Сонэт), 44 (Ліст да Ластоўскага. Гл. радкі 3-6 на 52-ой старонцы), 46 (Просьценькі вершык), 140 (Каганцу), 158, 176 (Октава) і шмат інш. Зразумела, М. Багдановіч бярэ ў Гомэра і Вэргілія ня самыя параўнаньні, ня іх сюжэты і вобразы, а толькі самы спосаб параўнаньня. І па характары сваім параўнаньні Багдановіча адрозьніваюцца ад Гомэраўскіх і Вэргіліевых тым, што ў першага яны ціхія, спакойныя, а ў антычных аўтараў бурныя. У першым выпадку перад намі спакойны, умеркаваны беларус, паўночны гіпэрборэец, у другім—бурныя грэкі і рымляны легендарных гэроічных эпох, грэкі казак, бязупынных войн і гэроічных падзей. Вось для прыкладу параўнаньні М. Багдановіча:

Падобны зьнічцы ён²⁾: у іскрах над зямлёй
Яна ўзрае змрок лукою залатой,
Гарыць, бліскачая, уся ў агні нясецца,
А ў глыбіні сваёй халоднай астаецца...
(Ліст да Ластоўскага № 44).

Альбо:

Гэтак часам ухадзіць у землю крыніца,
Дзесь у нетрах таемна бяжыць,
Але мусіць урэшце на волю прабіцца,
Шмат яшчэ па зямлі будзе ліцца—каціцца,
І радзімаму краю служыць.

Пераўнаем гэтыя месцы з вершаў М. Багдановіча хаця-б з такімі, узятымі для прыкладу, месцамі Іліады Гомэра, як XI, 492—495 (рака ў часе паводкі), XII, 279—285 (паданьне сьнегу), XVI, 765—769 (навальніца ў лесе), XXII, 27—32 (зіхаценьне сузор'я Орыона). Розьніца

¹⁾ Не магу не зьвярнуць увагу на гукавую музычнасьць гэтага дыстыху. У ім гаворыцца аб сьпеве і музыцы, і словы падобныя такім, ў якіх знаходзіцца шмат музычных зычных—л, м, н, р. Зроблена гэта поэтам наўмысьля ці інстыктыўна? Усё роўна,—дыстых надзвычайна музычны.

²⁾ Композытар Сальеры.

ў характары адразу кінецца нам у вочы. І аднак, трэба ўважліва пра-чытаць цалкам Гомэра і Вэргілія і цалкам творы (поэзію) М. Багдановіча, учытацца ў першых і ў другога, і мы таксама адразу-ж убачым, што спосаб параўнання у М. Багдановіча ёсьць сьлед і вынік яго знаёмства за антычнымі творамі і ўплыву іх на яго. І трэба шчыра сказаць: як-бы ні схіляцца перад геніяльнасьцю і хараством Іліады і Одэсыі, калі мы параўнаем прыведзеныя месцы з М. Багдановіча з адзначанымі месцамі Гомэра, дык вельмі цяжка будзе вырашыць, каму з іх аддаць прынштва. Сапраўды, і там і тут мы бачым праўдзівае і вялікае хараство.

У гэтым выглядзе зьяўляецца перад намі пытаньне аб антычных мотывах у поэзіі Багдановіча. Поэта быў асабістасьцю вельмі складанаю, з багатым і рознастайным зьместам псыхікі! Дадамо сюды яшчэ яго шырокую адукацыю, якую ён набыў і ў школе і яшчэ болей самастойнай бязупыннай і упартай працай, і тады нам будзе ясна, што творчасць яго павінна была мець шмат крыніц і падлягаць шмат якім уплывам. Адну з такіх крыніц і адзін з такіх уплываў (крыніц і ўплываў досыць важных) мы знойдзем у антычнасьці.
